

روشنفکری دینی

تعامل با جمهوری اسلامی ایران

مسعود پورفرد

www.ketab.ir

فهرست

۱۳	پیشگفتار.....
۱۷	مقدمه.....
۱۸	۱. بیان مسئله.....
۲۰	۱-۱. گفتمان روشنفکری دینی.....
۲۳	۱-۲. حاکمیت جمهوری اسلامی.....
۲۴	۲. ضرورت.....
۲۴	۳. هدف تحقیق.....
۲۵	۴. پرسش‌های اصلی و فرعی.....
۲۵	۵. فرضیه پژوهش.....
۲۵	۶. مفاهیم و واژگان پژوهش.....
۲۷	۷. پیشینه تحقیق.....
۳۳	۸. مشکلات و موانع تحقیق.....
۳۳	۹. نوآوری تحقیق.....
۳۳	۱۰. سازماندهی پژوهش.....
۳۵	فصل اول: کلیات و تمهیدات نظری.....
۳۷	گفتار اول: مفهوم‌شناسی و سوابق روشنفکری.....
۳۷	۱. بررسی مفهومی روشنفکری.....
۴۰	۲. روشنفکری دینی.....
۴۱	۳. تبیین روشنفکری و روشنفکری دینی.....

- گفتار دوم: چارچوب نظری و روش شناسی تحقیق ۴۵
۱. چارچوب نظری بازخوداندیشی ۴۵
- سطح تحلیل در الگوی بازخوداندیشی ۴۸
۲. روش شناسی تفسیری اسکینر ۵۶
- ۱-۲. انواع افعال گفتاری ۶۳
- ۲-۲. قواعد ۶۴
- ۲-۳. معنا ۶۶
- ۲-۴. واقعیت‌های نهادی ۶۸
- ۲-۵. افعال گفتاری و رابطه آن با روش شناسی اسکینر ۷۰
- ۲-۶. اسکینر و چگونگی فهم متن ۷۶
- ۲-۷. فهم متن و زمینه اجتماعی متن ۷۷
- گفتار سوم: دولت و ساختار قدرت سیاسی ۸۵
۱. دولت نوپای انقلاب و نوسانات رشد و توسعه ۸۶
۲. دولت رفاهی در جمهوری اسلامی ایران ۸۷
- ۱-۲. کاربزه‌های حمایتی ۸۹
- ۲-۲. کاربزه‌های خدمات رفاهی ۹۰
- نتیجه‌گیری ۹۱
- فصل دوم: جریان‌های روشنفکری دینی و دولت جمهوری اسلامی ایران ۹۵
- گفتار اول: جریان‌های گفتمان روشنفکری دینی ۹۷
۱. روشن‌فکری دینی سنت‌اندیش شامل دو گروه همسو و غیرهمسو ۹۷
- ۱-۱. روشنفکری دینی سنت‌اندیش ۹۹
- ۱-۲. ویژگی روشنفکری دینی سنت‌اندیش ۹۹
- ۱-۳. روشنفکری دینی سنت‌اندیش همسو ۱۰۲
- ۱-۴. روشنفکری دینی سنت‌اندیش غیرهمسو ۱۰۶
۲. جریان‌های روشنفکری دینی متجدد ۱۰۹
- ۲-۱. روشنفکری دینی متجدد ۱۱۰
- ۲-۲. روشنفکری دینی تجددگرا ملی- مذهبی‌ها ۱۱۱
- ۲-۳. گفتمان روشنفکران دینی تکنوکرات ۱۱۲

۱۱۳	۲-۴. روشنفکران نئوشریعتی‌ها.....
۱۱۴	۳. روشنفکران دینی مجدد.....
۱۱۶	۳-۱. مؤلفه‌های اندیشه روشنفکری دینی مجدد.....
۱۱۶	۳-۱-۱. بایبندی به نظام دانایی دینی.....
۱۱۷	۳-۱-۲. منطق لزوم استناد به شرع.....
۱۱۷	۳-۱-۳. عقل‌گرایی.....
۱۱۹	۳-۱-۴. تفکر انتقادی و نوآوری.....
۱۱۹	۳-۱-۵. اصول‌گرایی معرفتی و ارزشی.....
۱۲۰	۳-۱-۶. مسئولیت‌پذیری در برابر معضلات جامعه.....
۱۲۱	گفتار دوم: دولت‌های جمهوری اسلامی ایران.....
۱۲۱	۱. دولت نوپای اول انقلاب و جریان قدرت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران.....
۱۲۲	فضای سیاسی- اجتماعی قبل از جنگ تحمیلی.....
۱۲۶	۲. دولت رفاهی- اقتصادی «هاشمی رفسنجانی».....
۱۳۰	۳. دولت رفاهی- فرهنگی و سیاسی خاتمی.....
۱۳۳	نتیجه‌گیری.....
۱۳۷	فصل سوم: توافق‌ها و تعارض‌های روشنفکران دینی و ساختار قدرت سیاسی... ۱۳۷
	گفتار اول: بررسی گزاره‌های صورت‌بندی جریان روشنفکری دینی سنت‌اندیش
۱۳۹	با قدرت سیاسی.....
	۱. بررسی گزاره‌های صورت‌بندی جریان روشنفکری دینی سنت‌اندیش با دولت نوپای اول
۱۳۹	انقلاب.....
۱۴۰	۱-۱. حوزه سیاست.....
۱۴۲	۱-۲. حوزه اقتصاد.....
۱۴۶	۱-۳. حوزه فرهنگ و اندیشه.....
۱۴۸	۲. بررسی گزاره صورت‌بندی جریان روشنفکری دینی متجدد با قدرت سیاسی.....
۱۴۹	۲-۱. حوزه سیاست.....
۱۵۴	۲-۲. حوزه اقتصاد.....
۱۵۷	۲-۳. حوزه فرهنگ و اندیشه.....

۳. بررسی گزاره صورت‌بندی جریان روشنفکری دینی سنت‌اندیش با قدرت سیاسی (دولت رفاهی- اقتصادی) ۱۵۹
- ۳-۱. حوزه سیاست ۱۵۹
- ۳-۲. حوزه اقتصاد ۱۶۲
- ۳-۳. حوزه فرهنگ و اندیشه ۱۶۳
۴. بررسی گزاره‌های جریان روشنفکری دینی متجدد با دولت هاشمی) ۱۶۸
- ۴-۱. حوزه سیاست ۱۶۸
- ۴-۲. حوزه اقتصاد ۱۷۳
- ۴-۳. حوزه فرهنگ و اندیشه ۱۷۶
۵. بررسی گزاره‌های جریان گفتمان‌های روشنفکری دینی سنت‌اندیش با دولت خاتمی ... ۱۸۰
- ۵-۱. حوزه سیاست ۱۸۰
- ۵-۲. حوزه اقتصاد ۱۸۲
- ۵-۳. حوزه فرهنگ و اندیشه ۱۸۳
۶. بررسی گزاره‌های جریان گفتمان‌های روشنفکری دینی متجدد با دولت خاتمی ... ۱۸۵
- ۶-۱. حوزه سیاست ۱۸۵
- ۶-۲. حوزه اقتصاد ۱۹۲
- ۶-۳. حوزه فرهنگ و اندیشه ۱۹۵
- نتیجه‌گیری ۱۹۹
- فصل چهارم: تعامل روشنفکری دینی (عبدالکریم سروش) با حاکمیت در جمهوری اسلامی ایران ۲۰۳
- گفتار اول: افعال و رفتار سروش در دهه پنجاه تا هفتاد ۲۰۵
- مقدمه ۲۰۵
۱. زندگی و زمانه سروش ۲۰۹
۲. سروش و تجربیت‌اندوزی در دهه شصت ۲۱۵
- ۲-۱. سروش روشنفکر همسو ۲۲۴
- ۲-۱-۱. ستاد انقلاب فرهنگی و سروش ۲۲۶
- ۲-۱-۲. حلقهٔ کیهان فرهنگی ۲۲۹
- ۲-۲. سروش و بازشناسی از خود ۲۳۰

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب اسلامی ایران، بار دیگر تعالیم متعالی و مترقی اسلام، به عنوان معارف نجات‌بخش، در عرصهٔ حیات انسان معاصر ظاهر گردید. تجدید حیات اسلام، از سوی سبب‌بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان شد، از دیگر سو باعث نمایان شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکتب‌های بشرساخته و نظام‌های مبتنی بر آنها در میان دیگر ملل گشت.

بایستگی بسط تحقیق و مطالعهٔ متقن و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینهٔ مبانی معارف دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت عالمانه و روزآمد به «حوادث واقعهٔ فکری»، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز رهایی‌بخش و نیز لزوم آسیب‌شناسی فرهنگ ملی، دفاع درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی محض و کارآمدی را فرض می‌نمود. به اقتضای ضرورت‌های پیشگفته، حسب‌الامر رهبر فرهیختهٔ انقلاب اسلامی آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش و تدبیر آیت‌الله علی‌اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشهٔ اسلامی» به عنوان نهادی علمی- فکری، دانشگاهی- حوزوی، در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشگاه دارای شخصیت حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی است که اکنون در قالب چهار پژوهشکدهٔ «حکمت و دین‌پژوهی»،

«نظام‌های اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی»، «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته، برای تحقق هدف‌های مذکور در اساسنامه مصوب خود، فعالیت می‌کند.

پژوهشکده نظام‌های اسلامی که مشتمل بر پنج گروه علمی «اخلاق»، «اقتصاد»، «سیاست»، «فقه و حقوق» و «مدیریت اسلامی» است، در جهت تحقق هدف‌های زیر فعالیت می‌نماید:

۱. کشف و طراحی نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛

۲. تحقیق و تبیین عالمانه مبانی و مباحث اساسی نظامات اجتماعی اسلام و ارائه الگوهای کاربردی در قلمرو آن؛

۳. آسیب‌شناسی نظری و کاربردی نظام جمهوری اسلامی ایران و مدرسانی به متولیان امور و بسترسازی برای تحقق کامل‌تر نظام‌های اسلامی؛

۴. تحقیق درباره مسائل مستحدثه به انگیزه گره‌گشایی در زمینه نیازهای نوپیدای فقهی؛

۵. پاسخگویی به شبهات مطرح درباره فقه و نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛

۶. شناخت و نقد علمی مکتب‌ها و نظامات معارض.

یکی از حوزه‌های کاربردی مورد اهتمام پژوهشگاه خاصه در گروه‌های پژوهشکده نظام‌ها، جامعه‌شناسی سیاسی - علمی است که به تحلیل پدیده‌های سیاسی از منظر جامعه‌شناختی می‌پردازد و از علوم میان‌رشته‌ای مرتبط با علوم سیاسی و جامعه‌شناسی است. بررسی رابطه میان جامعه، نیروها و گروه‌های اجتماعی و ساختار قدرت سیاسی از موضوعات عمده این رشته است. بر این اساس حوزه تمحض جامعه‌شناسی سیاسی در محور نواندیش دینی انتخاب شده است که به دنبال راهکارهای تعامل این گروه با نظام جمهوری اسلامی ایران و آسیب‌شناسی آن است.

پژوهش حاضر با عنوان «تعامل جریان روشنفکری دینی با جمهوری

اسلامی ایران»، تألیف جناب آقای مسعود پورفرد در زمینه جامعه‌شناسی سیاسی است. ایشان در این اثر، از یک‌سو، در صدد بیان وضعیت و عملکرد جریان روشنفکری دینی و از دیگر سو در مقام بیان واکنش‌های جمهوری اسلامی ایران با آنان، با ضرورت و اهمیت کاوش در مسائل جمهوری اسلامی ایران و یافتن راهکارها برای تقویت نظام مردم‌سالاری دینی ایران، بر اساس روش‌ها و کاربردهای عملی هستند.

نگاهی گذرا بر آثار و آرای نویسنده نشان می‌دهد زمینه‌های مطالعاتی ایشان بخش وسیعی از مباحث جامعه‌شناسی سیاسی را در بر می‌گیرد. عرصه‌های گوناگونی همچون: ۱. صورت‌بندی روشنفکری در جمهوری اسلامی ایران؛ ۲. مردم‌سالاری دینی؛ ۳. مقایسه کارآمدی جمهوری اسلامی ایران با کشورهای مهم همسایه؛ ۴. مسائل ایران؛ به‌ویژه گروه و احزاب سیاسی؛ ۵. رفتار نواندیشان دینی، به‌ویژه آسیب‌شناسی آنان؛ ۶. ثبات سیاسی در جمهوری اسلامی ایران، هر یک سهمی از دغدغه نویسنده را به خود معطوف داشته است؛ اما مطالعه در زمینه «مسائل نظام جمهوری اسلامی ایران» و «آسیب‌شناسی جریانات نواندیش دینی» نقطه ثقل تحقیقات وی را تشکیل می‌دهد.

اثر حاضر در شش فصل و در قالب چهارده گفتار به مباحثی چون: «مفهوم روشنفکری دینی و دیدگاه‌های مطرح آن»، «جریان‌های روشنفکری دینی و دولت جمهوری اسلامی ایران»، «توافق‌ها و تعارض‌های روشنفکران دینی و ساختار قدرت سیاسی»، «تعامل روشنفکری دینی (عبدالکریم سروش) با حاکمیت در جمهوری اسلامی ایران»، «تعامل روشنفکری دینی (مصطفی ملکیان) با حاکمیت در جمهوری اسلامی ایران» و «تبیین و تحلیل گزاره‌های شکل‌گرفته، استنتاجات نهایی و راهکارهای پیشنهادی» پرداخته است.

بر خود فرض می‌دانیم از محقق محترم جناب آقای دکتر مسعود پورفرد، عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی و همچنین از نظرات علمی اعضای محترم شورای علمی گروه سیاست به‌ویژه ارزیابان محترم اثر

جناب آقای دکتر شریف لک‌زایی و دکتر عبدالوهاب فراتی که در به ثمر رسیدن این تحقیق ما را یاری داده‌اند کمال تشکر و قدردانی خود را ابراز نماییم. در خاتمه امیدواریم خوانندگان فرهیخته این کتاب، با ارائه نظرهای ارزنده خود، ضمن کمک به تکمیل این تحقیق ارزشمند، ما را در ارائه آثار برتر دیگر یاری فرمایند.

گروه سیاست

پژوهشکده نظام‌های اسلامی

www.ketab.ir